

conTEXT 2023
Central European University
2023. november 14.

SZÓBEÁGYAZÁSOK ÉS NAGY NYELVMODELLEK TÁRSADALOMTUDOMÁNYI ALKALMAZÁSÁNAK PÉLDÁI

Rakovics Zsófia

ELTE | TáTK
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Research Center
for Computational
Social Science

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT

Bevezetés

Motiváció

- Egy időbeli szóbeágyazási modell ismertetése és alkalmazásának demonstrálása
- Nagy nyelvmodellek társadalomtudományi alkalmazásának lehetőségei és korlátai

Relevancia

- Számítógépes társadalomtudomány
  - Természetesnyelv-feldolgozás
    - A társadalom vizsgálata a nyelven (nagy mennyiségű szöveges adaton) keresztül
  - Gépi- és mélytanulási eljárások
    - Nagy mennyiségű adat automatizált feldolgozása, társadalmi összefüggések feltárása

Egy újszerű időbeli szóbeágyazási vektortérmodell ismertetése és alkalmazásának lehetőségei

ELTE | TáTK
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Research Center
for Computational
Social Science

HUN
REN

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT

Szövegtörpusz

Körpusz

- Orbán Viktor beszédek
- 2007-2021
- 1000+ beszéd

Előfeldolgozás

- Tokenizálás és lemmatizálás
- Szignifikáns n-grammok és névelemek felismerése
- Stopszavazás

Az elemzett szövegtörpusz kapcsolódik

- az [ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskolában](#) végett PhD kutatáshoz
- az [ELTE RC2S2](#) kutatócsoport [A politikai nyilvánosság rétegei Magyarországon \(2001-2020\)](#)* című kutatásához is.

* A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési, és Innovációs Hivatal (NKFIH) által támogatott kutatás, azonosítója K-134428.

Szóbeágyazási vektortérmodellek

A szóbeágyazási vektortérmodellek nyelvelméleti háttérét az eloszlási hipotézis adja (Firth 1957)

- Egy szónak nincsen inherens jelentése, annak kontextusa adja a jelentést

Típusok

- Neurális háló alapú szóbeágyazás
- Együttes eloszláson alapuló szóbeágyazás

Módszertan

- Az egyik legismertebb neurális háló alapú modell-implementáció a word2vec (Mikolov et al. 2013)
- Összehasonlító vizsgálatok (Wendlandt 2018), általános vélekedés szerint a neurális háló alapú szóbeágyazási modellek jobban teljesítenek
- Elemzés, mely szerint megfelelő beállítások mellett a két modell azonos (Levy et al. 2015)

Pointwise Mutual Information

Az együttes eloszláson alapuló szóbeágyazáshoz kapcsolódó mérőszám

Pointwise Mutual Information (PMI) (Church & Hanks 1990)

$$PMI(w, c) = \log \frac{\hat{P}(w, c)}{\hat{P}(w)\hat{P}(c)}$$

ahol w : a szótár szavai, c : a kontextus szavak

$\hat{P}(w, c)$: a w szó és a c kontextus szó együttes előfordulásának valószínűsége

$\hat{P}(w)\hat{P}(c)$: a w szó és a c kontextus szó előfordulási valószínűségének szorzata

Positive Pointwise Mutual Information

A PMI mátrix negatív értékeinek figyelmen kívül hagyása

- A figyelem azokra a szópárokra összpontosul, amelyek a véletlenhez képest gyakrabban járnak együtt

Positive Pointwise Mutual Information (PPMI) (Levy et al. 2015)

$$PPMI(w, c) = \max(PMI(w, c), 0)$$

ahol w : a szótár szavai, c : a kontextus szavak

$PMI(w, c)$: a PMI mátrix értéke a w szó és a c kontextus szó párra

$\max(PMI(w, c), 0)$: a maximuma a PMI értékének és a nullának

Temporal Positive Pointwise Mutual Information

Időbeli szóbeágyazási modellek

- A PPMI-hez hasonló beágyazás (Yao et al. 2018)
- Mikolov féle sekély neurális háló Kálmán-szűrős kiegészítése (Bamler és Mandt 2017)

Temporal Positive Pointwise Mutual Information (TPPMI) (Rakovics 2022)

- Dinamikus szóbeágyazási modell, az időbeli változás (időegység lehet például egy hónap) lekövetésére képes szóbeágyazási vektortérmodell
  - Különböző hónapokból származó szövektorok egymáshoz képesti viszonyát lehet modellezni
  - A kontextus szavak megegyeznek a hónaponként számolt PPMI mátrixokban
  - Mozgó átlagoláshoz hasonló eljárással dolgozik: az aktuális hónap szövektorának kiszámolásánál a környező hónapok szövektorait is figyelembe veszi

Elemzés és a szóvektorok értelemezése

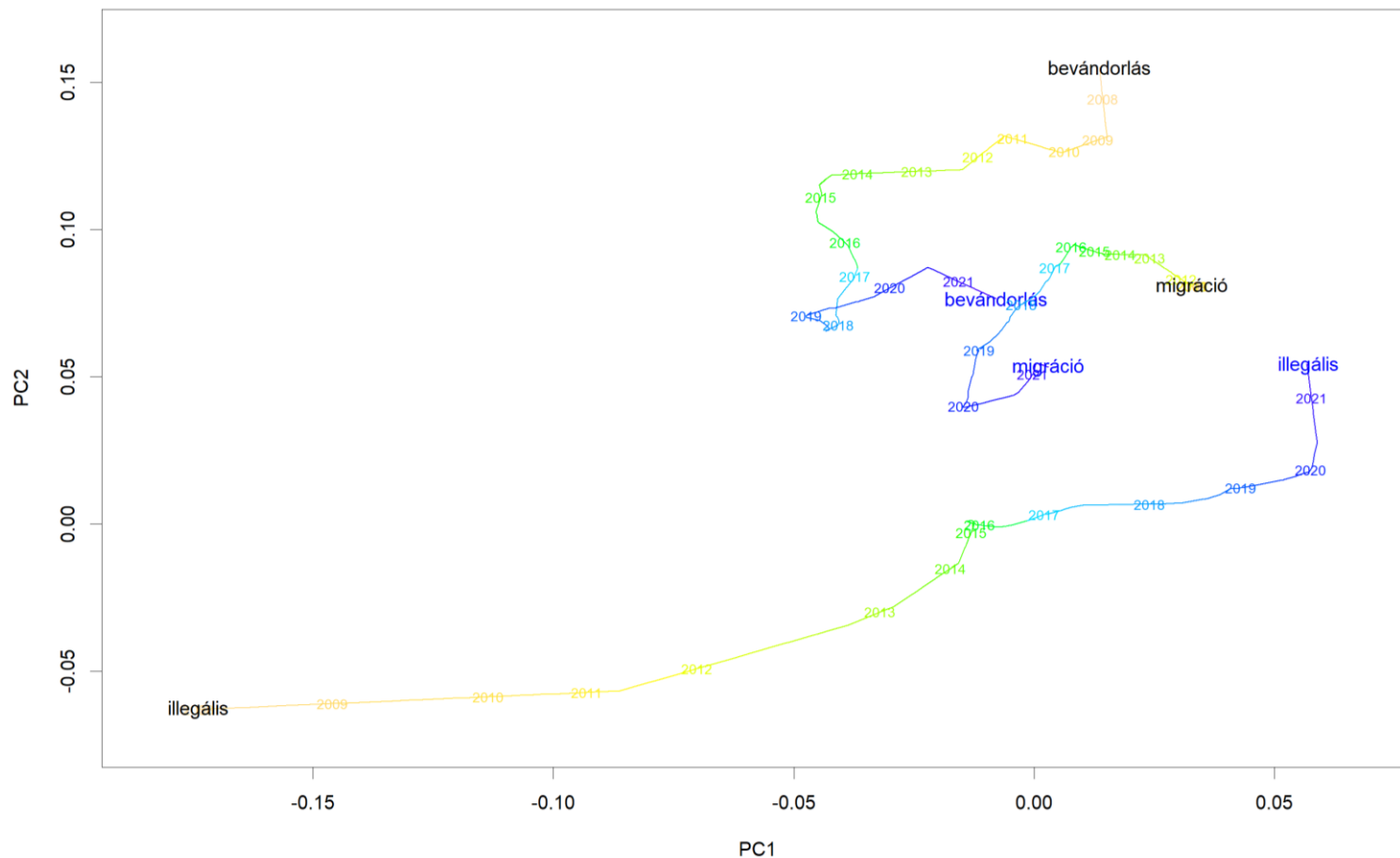
Elemzés és értelmezés

- A Temporal Positive Pointwise Mutual Information (TPPMI) szóbeágyazás használata
- A vektorok egymáshoz képesti helyzete a vektortérben, illetve azok változása jól megragadható
  - Egy adott szó szóvektorának időbeli változása alapján szó jelentésváltozására következtethetünk
  - A szóvektorok egymáshoz képesti változása alapján a vizsgált szavak jelentéseinek egymáshoz képesti alakulására következtethetünk

Vizualizáció

- Két dimenzióban grafikusán is jól követhetők a vektorok időbeli trajektóriái

Eredmények (Rakovics 2022)

Vizsgált kulcsszavak

- bevándorlás
- migráció
- illegális

Az ábrán a **szóvektorok** láthatók

- Vízszintes tengely: az első főkomponensen mért értékek
- Függőleges tengely: a második főkomponensen mért értékek

Időbeli elmozdulás: sárgából (2007) a kékbe (2021) hajló színskála

Nagy nyelvmodellek társadalomtudományi alkalmazásának lehetőségei és korlátai

ELTE | TáTK
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Research Center
for Computational
Social Science

Új Nemzeti
Kiválóság Program

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

Adatok és módszertani keret

Adatbázis

- European Social Survey (ESS)
- 2020-2021 (10. hullám)
- 30+ ország, köztük Magyarország
- Kérdésblokkok (pl. politika, demokrácia)

Kutatási kérdés

- Használható-e a GPT mint virtuális válaszadó?

Módszertani keret

- Virtuális válaszok generálása a GPT-3.5 Turbo nyelvmodell-lel
  - A virtuális válaszadó szociodemográfiai tulajdonságainak és bal-jobb skálán mért politikai beállítódásának meghatározása a prompt-oláskor
  - Minden válaszadóhoz 10 virtuális válasz generálása, majd azok összegzése és értékelése
- Valódi és virtuális válaszok szisztematikus kiértékelése és az eredmények összehasonlítása

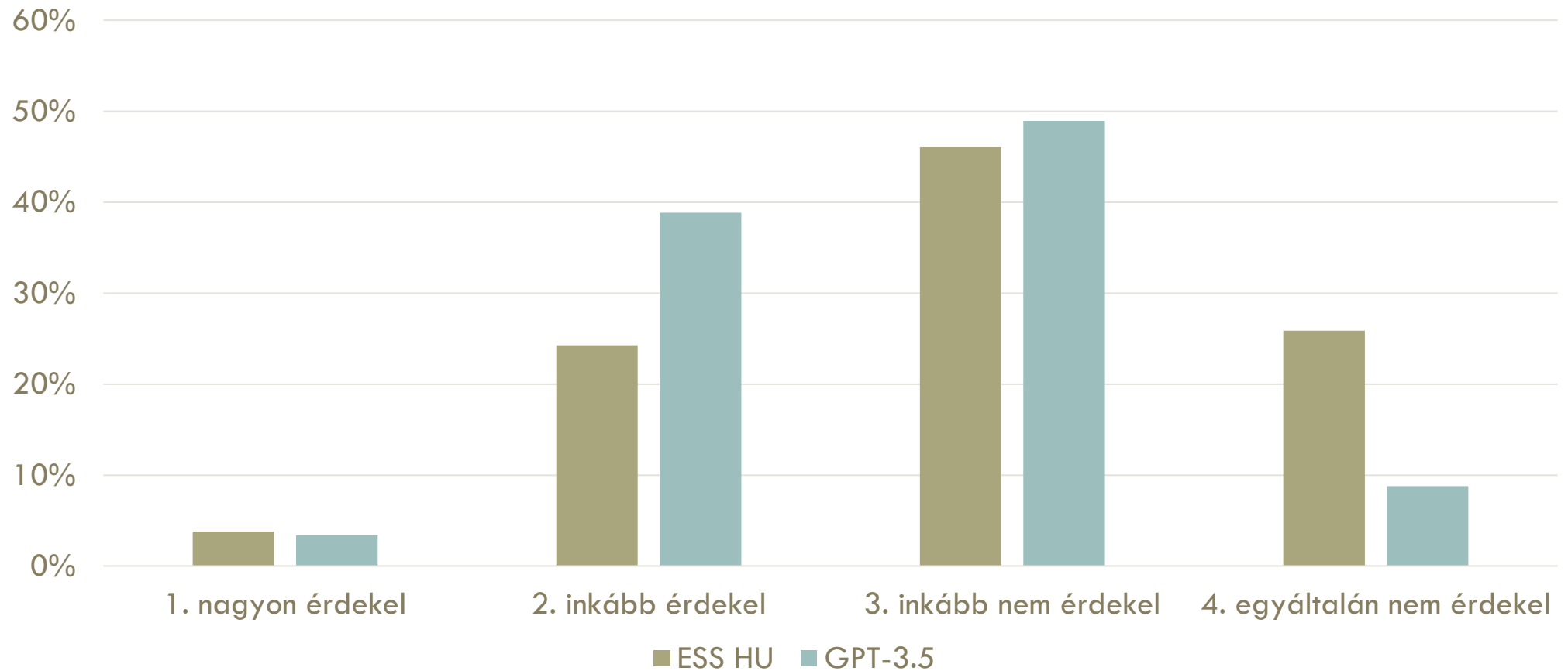
Virtuális válaszok generálása

Prompt engineering (Yao et al. 2023)

Prompt meghatározása

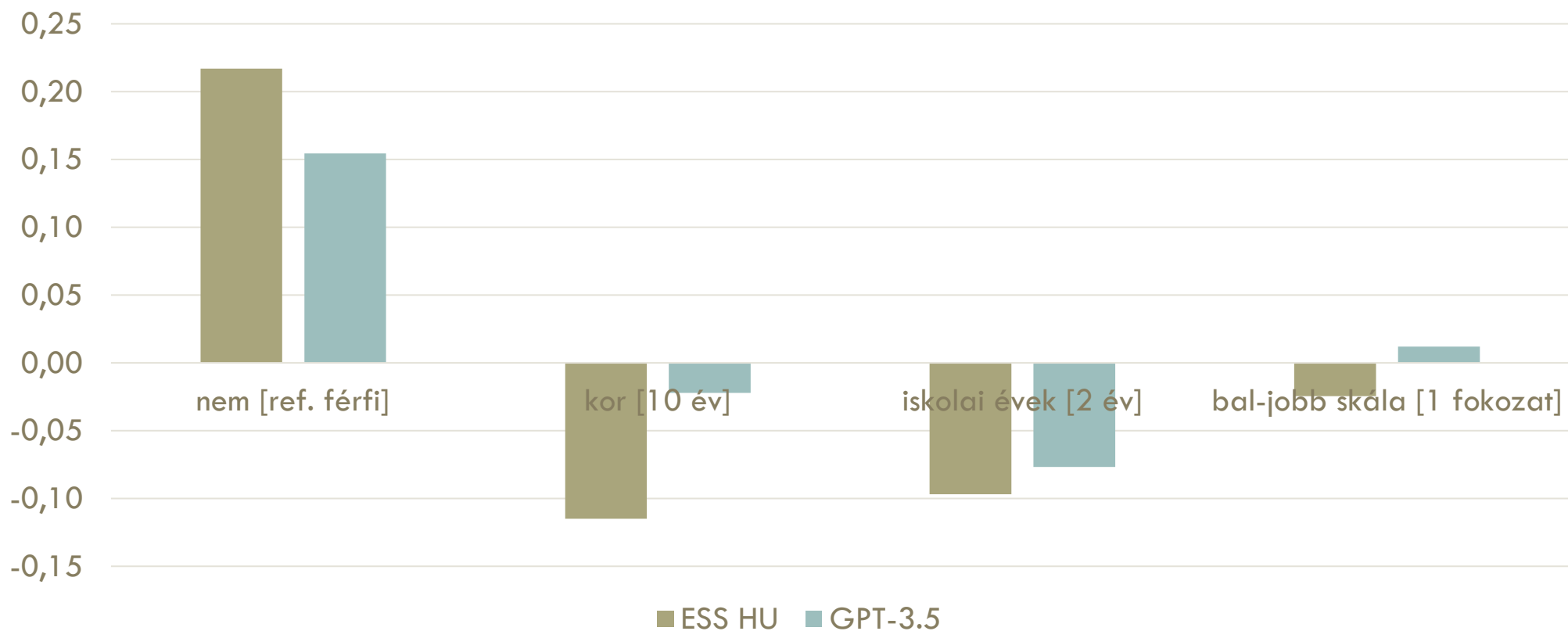
- Virtuális válaszadó attribútumai: „Pretend you are a Hungarian 42-year-old female with 16 years of education who is very right leaning politically.”
  - Magyar válaszadók használata
  - Nem, életkor és iskolai évek száma a válaszadók tényleges neme, életkora és iskolai évek száma alapján került meghatározásra
  - A bal-jobb skálán mért politikai beállítódás fokozatai a left/right, very/slightly szavakkal kerültek beállításra
- Kérdés: „How interested would you say you are in politics? Are you 1. very interested, 2. quite interested, 3. hardly interested, 4. not at all interested? Answer with the listed options!”

Mennyire érdeklí Önt a politika?

Regressziós együtthatók

politikai érdeklődés ~ nem + életkor + iskolai évek száma + bal-jobb skála értéke

Összegzés

Időbeli szóbeágyazási vektortérmodellek

- Szavak relatív jelentésváltozásának kvantitatív vizsgálatát teszik lehetővé
- Érdeemes lehet kiegészíteni ezt a megközelítést kvalitatív elemzéssel is

Nagy nyelvmodellek társadalomtudományi alkalmazása lehetőségei és korlátai

- Lehetséges-e a kérdőíves kutatásokat nagy nyelvmodellekkel helyettesíteni?
  - Valódi és virtuális válaszadók válaszainak kiértékelése

Számítógépes társadalomtudomány

- Módszerek lehetőségeinek és korlátainak feltérképezése
- Kritikus, reflexív és tudományos szemlélet

Irodalomjegyzék (1)

- Bamler, R., & Mandt, S. (2017). Dynamic word embeddings. In *International conference on Machine learning* (pp. 380-389). PMLR.
- Church, K., & Hanks, P. (1990). Word association norms, mutual information, and lexicography. *Computational linguistics*, 16(1), 22-29.
- Firth, J. R. (1957). A synopsis of linguistic theory, 1930-1955. *Studies in linguistic analysis*.
- Levy, O., Goldberg, Y., & Dagan, I. (2015). Improving distributional similarity with lessons learned from word embeddings. *Transactions of the association for computational linguistics*, 3, 211-225.
- Mikolov, T., Chen, K., Corrado, G., & Dean, J. (2013). Efficient estimation of word representations in vector space. *arXiv preprint arXiv:1301.3781*.

Irodalomjegyzék (2)

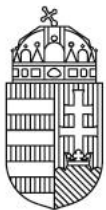
- Rakovics, Zsófia. (2022). A Temporal Positive Pointwise Mutual Information (TPPMI) időbeli szóbeágyazási modell alkalmazásában rejlő lehetőségek demonstrálása: A miniszterelnöki beszédek szavainak jelentésváltozása. In: Feledy, A.; Egle, B. (szerk.) *Van új a nap alatt: Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium konferenciájának tanulmánykötete*. Budapest, Magyarország. 67 p. pp. 31-48. 18 p.
- Wendlandt, L., Kummerfeld, J. K., & Mihalcea, R. (2018). Factors influencing the surprising instability of word embeddings. *arXiv preprint arXiv:1804.09692*.
- Yao, Z., Sun, Y., Ding, W., Rao, N., & Xiong, H. (2018). DynamicWord Embeddings for Evolving Semantic Discovery. In *Proceedings of the eleventh ACM international conference on web search and data mining* (pp. 673-681).
- Yao, S., Yu, D., Zhao, J., Shafran, I., Griffiths, T. L., Cao, Y., & Narasimhan, K. (2023). Tree of thoughts: Deliberate problem solving with large language models. *arXiv preprint arXiv:2305.10601*.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

Rakovics Zsófia

ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék
Research Center for Computational Social Science
HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont

A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

UNKP Új Nemzeti
Kiválóság Program